

Epigrafika

Definice epigrafiky a přehled epigrafických bádání

Epigrafika je pomocná věda historická pojednávající o nápisech. Základ slova – řec. epigrafé (také epigramma) – nápis.

Pro tuto pomocněvědnou disciplínu se užívá i druhý název – epigrafie. Název epigrafika vznikl pod vlivem německého názvu Epigraphik (ale němčina užívá i pojmenování Inschriftenkunde) a obdobně i v ruštině se užívá označení epigrafika. Název epigrafie odpovídá názvům v angličtině – epigraphy, francouzštině – épigraphie, italštině – epigrafia, španělštině – epigrafia) a dále je analogický k obdobným názvům paleografie, geografie, stratigrafie, demografie. Pokud jde o jejich užívání, název epigrafie je tradičnější, epigrafika je v dnešní době běžnější.

Nápisy jsou texty, které byly ryty, tesány, odlévány, řezány, modelovány, páleny nebo malovány na nepaleografických látkách.

Přehled epigrafických bádání

Vědecké studium středověkých epigrafických památek za sebou nemá ještě ani celé století, bádání o nápisech je však podstatně starší než počátky kritického dějepisceví. Prvotní zájem byl totiž věnován epigrafice starověké, a to zejména antické, což je podmíněno skutečností, že epigrafické památky tohoto období se často dochovaly jako jediné písemné prameny, když texty napsané na méně trvanlivých psacích látkách zanikly společně s papyrem, pergamenem atd. Starověká epigrafika je tedy jednou z profilujících disciplín starověké historiografie.

Nápisům věnovali pozornost již nejstarší řečtí historikové: Nalézáme je v dílech „otce řecké historie“ Hérodota i u jeho mladšího následovníka Thúkýdida. V helenistickém prostředí byly nápisy soustavně sbírány, bohužel tyto sbírky se nám nedochovaly. Rovněž v dílech římských autorů nalézáme ať již zachycené skutečně existující nápisy nebo jimi vytvořené fiktivní nápisy.

K těmto nápisům (samozřejmě latinským, zájem o řecké nápisy nebyl díky malé znalosti řečtiny tak intenzivní) nasměřovali svou pozornost italští humanisté, z nichž jako prvního můžeme zmínit Colu di Rienzo a jako nejvýznamnějšího Ciriaca de Pizzicoli z Ancony († 1457), který sbíral dokonce i řecké nápisy. Z jejich činnosti vznikla řada sbírek nápisů, které jsou mnohdy jediným svědectvím existence řady nápisů, protože samotná památka v pozdější době zanikla.

Otcem myšlenky vydat úplný soubor nápisů je Josef Justus Scaliger, nám známý z chronologie, realizace se pak ujal o 20 let mladší Janus Gruter (1560-1627). Za zakladatele moderní latinské epigrafiky považujeme Bartolomea Borghesiho (1781-1859). Od počátku 19. století můžeme sledovat myšlenku vydání všech antických nápisů, která začala být realizována nejprve v řecké řadě – Corpus inscriptionum Graecarum (CIG), jejímž zakladatelem je August Boeckh (1785-1867). Mnohem početnější latinské nápisy shromažďuje Corpus inscriptionum Latinarum (CIL). U realizace sbírky latinských nápisů Corpus inscriptionum Latinarum (CIL), stojí především Theodor Mommsen (1817-1903). CIL obsahuje i edice antických nápisů z našeho prostředí, které sem byly druhotně přineseny.

Na pomezí mezi epigrafikou starověkou a středověkou stojí tzv. epigrafika křesťanská, která studuje křesťanské nápisy (2.) 3. –7. (poč. 8.) století. Ve svých počátcích se tak kryje s obdobím antické epigrafiky. Za jejího zakladatele je považován Carl Maria Kaufmann se svým dílem Handbuch der altchristlichen Epigraphik, Freiburg im Br. 1917), který si uvědomoval, jak zavádějící je název křesťanská epigrafika, sám razil termín starokřesťanská

nebo raně křesťanské. Dosavadní označení však bylo již natolik vžitě, že se to nepodařilo ani jeho autoritě.

Středověká epigrafika zkoumá nápisy období 8. –16. století (u nás je mezníkem rok 1526), na ni navazuje epigrafika novověká (nápisy do r. 1800). Středověké nápisy nemají tak jedinečnou vypovídací hodnotu jako nápisy starověké, už nejsou jedinými dochovanými písemnými památkami, jako je tomu u napsů antických. Proto byla epigrafickému materiálu dlouho věnována pozornost spíše z hlediska uměleckohistorického, protože nápisy mnohdy tvoří součást umělecké památky, nebo z hlediska místopisného. Situace se začíná měnit až v období meziválečném, kdy vydal Karl Brandt první teoretickou studii věnovanou středověké epigrafice:

Brandt, Karl: Grundlegung einer deutschen Inschriftenkunde, Deutsches Archiv 1, 1937, s. 11-43,

a kdy je díky iniciativě Friedricha Panzera založen nejstarší a dodnes nejrozsáhlejší korpus středověkých teritoriálně německých napsů: Die Deutschen Inschriften.

Německá edice středověkých napsů nezůstala osamocená: postupně se přidávaly další země: Francie, Švýcarsko, Polsko, Itálie. Panzer se ovšem věnoval i otázkám teoretickým: Panzer, Friedrich: Inschriftenkunde. In: Deutsche Philologie im Aufriss, Berlin – Bielefeld – München 1957, s. 333-378.

Na konci 70. let 20. století pak přistupují i práce mající charakter úvodu do problematiky:

Favreau, Robert: Les inscriptions médiévales, Turnhout 1979

Kloss, Rudolf M.: Einführung in die Epigraphik des Mittelalters und der frühen Neuzeit, Darmstadt 1980, 2. vyd. 1992

Z dalších prací zmiňme výbor z Favreauova celoživotního díla:

Favreau, Robert: Épigraphie Médiévale, Turnhout 1997,

a také Waltera Kocha, který inicioval komentovanou bibliografickou řadu:

Literaturbericht zur mittelalterlichen und neuzeitlichen Epigraphik, ed. Walter Koch et al., München od r. 1987 vydány 4 svazky.

Mezi země, kde se připravuje napsový korpus, se zařadilo i Slovensko. Zde je třeba upozornit na úvodní svazek ediční řady Corpus inscriptionum Slovaciae:

Šedivý, Juraj a kol.: Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumu historických napsů, Bratislava 2013.

České prostředí:

V našem prostředí zaznamenáváme první stopy zájmu o nápisy u našich nejstarších kronikářů (Kosmas, Petr Žitavský). V pozdějším období se setkáváme se snahou o sběr napsů (např. Jan Petr Cerroni, jehož pozůstalost je uložena v Moravském zemském archivu). O potřebě zachycovat tyto památky psali Josef Dobrovský, František Palacký, K. V. Zap). Ale až do počátku 40. et 20. století byly nápisy, tak jako i jinde v Evropě, studovány v prostředí kunsthistorického a místopisného. (Řada napsů v Čechách je zachycena v Soupisu památek uměleckých a historických v království českém, na Moravě pak v Moravské vlastivědě.)

U počátků naší epigrafiky stojí Václav Vojtíšek se svou programovou statí:

Vojtíšek, Václav: O potřebě soupisu a fotografování napsů, Zprávy památkové péče 4, 1940, s. 20-23, 34-40

Vojtíškem vyčleněné úkoly však nemohly být v nepříznivých válečných letech realizovány a nezdařily se ani další podniky. Epigrafická komise zaniká po několika málo letech od svého vzniku společně s Českou akademií věd a umění, epigrafické úkoly, které stanovil Bohumil Ryba pro Kabinet filologické dokumentace Československé akademie věd, se po Rybově zatčení a uvěznění za údajnou protistátní činnost nerealizovaly a nepodařilo se pro epigrafiku najít platformu ani ve Vojtíškově Kabinetu pomocných věd historických, který zaniká, aniž řádně rozvinul svou činnost.

Epigrafická studia jsou tak spjata spíše s jednotlivci z řad odborníků na pomocné vědy historické či klasickou filologii a latinskou medievistiku (B. Ryba, Josef Hejnic, Miroslav Flodr, Ivan Hlaváček). Univerzitní profesori M. Flodr a I. Hlaváček pak byli vedoucími řady diplomových či disertačních prací, které zpracovávaly epigrafická témata. Z diplomového semináře I. Hlaváčka vyšel i Jiří Roháček, který se intenzivně zabývá epigrafikou, např.: Roháček, Jiří: Epigrafika v památkové péči, Praha 2007, a který také zpracoval první díl českého nápisového korpusu, když druhý díl přidala brněnská absolventka Petra Načeradská:

Corpus inscriptionum Bohemiae

1. Roháček, Jiří: Nápis města Kutné Hory. Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera, Praha 1996

2. Načeradská, Petra: Nápis okresu Kutná Hora, Praha 2002

Na Moravě dosud epigrafický korpus nevychází, ale byly zde zpracovány nejstarší sepulkrální památky:

Monumenta Moraviae et Silesiae sepulcralia

1. Pojsl, Miloslav: Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420, Olomouc 2006

Třídění epigrafického materiálu

Třídění epigrafického materiálu je jednou z klíčových otázek epigrafických studií.

V epigrafické literatuře se s jejím řešením setkáváme např. u F. Panzera a Rudolfa M. Kloose, v našem prostředí vypracoval podrobné roztržidění nápisů I. Hlaváček již na počátku 80. let minulého století ve svém příspěvku otiskném na stránkách časopisu Umění a poté je pravidelně zveřejňuje v příručce *Vademecum pomocných věd historických* a jejich nových vydáních. (Pouze velmi stručné bylo Hlaváčkově třídění vypracované pro vysokoškolská skripta *Základy pomocných věd historických pro historiky* z roku 1967, která napsal podobně jako *Vademecum* s J. Kašparem a R. Novým.)

Ve svém třídění postihuje I. Hlaváček čtyři aspekty hodnocení epigrafické památky: zhotovení, materiál, umístění a obsah.

- I. Způsob zhotovení
  1. tesání nebo řezání
  2. rytí
  3. odlévání
  4. malování
  5. vnášení do omítek
  6. skládání do mozaiky
  7. psaní či škrábání na zdech
  8. tkaní nebo vyšívání
- II. Materiál
  1. kámen
  2. dřevo
  3. látky (= textilie)
  4. kov
  5. omítky a zdi
  6. opracovaná hlína, sklo a jiné artefakty řemeslné výroby (s výjimkou kovů zařazených sub II.4)
- III. Primární umístění
  1. budovy a stavby, kde mohou být epigrafické památky umístěny zvnějšku i uvnitř, a to
    - a) samostatně

- b) jako doprovod pevně fixovaných uměleckých děl
- 2. zvony
- 3. památky v terénu (kříže, kameny)
- 4. mobiliář
- 5. produkty uměleckého řemesla včetně sériových výrobků
- 6. samostatná umělecká díla
- 7. nápisy ryze literárního charakteru, které nebyly nikdy epigraficky realizovány

IV. Obsah

- 1. literární
- 2. historický (pamětní)
  - a) nápisy s datací
  - b) nápisy bez chronologického údaje
- 3. právní
- 4. doprovodný (= nápisy jako slovní doprovod uměleckého díla, které není vázáno na konkrétní osobu)

Není samozřejmě možné sledovat všechny skupiny, a to tím spíše, že ještě nemáme zpracovaný náš corpus inscriptionum, a proto nelze vyslovovat obecnější závěry. Proto jen několik málo informací.

Nápisy na zvonech:

Zvony jsou specifickou kategorií epigrafického materiálu, která je nejvíce postižena historickými ztrátami. I. Hlaváček propočítal, že v předhusitském období bylo v Čechách v užívání minimálně 5 tisíc zvonů, z nichž se dochovaly pouhé jednotliviny.

Nápisy na zvonech jsou limitovány především nedostatkem prostoru – bývají provedeny zpravidla v nejužším místě – v horní části zvonového tělesa, při krku, a tak na jeden řádek, který byl původně určen pro nápis, se příliš mnoho informací nevejde. Nápisy jsou odrazem chápání funkce zvonu. Původně byl zvon chápán jako prostředek ochrany – zvonilo se v případech nebezpečí. V nápisích se proto vyskytují jména svatých, kteří jsou vzýváni: IHS (nebo IHC, v tomto případě je Ježíšovo jméno zapsáno pouze písmeny řecké abecedy, v prvním případě je místo řeckého C – sigma – latinské S) INRI, MARIA. ANNA, KASPAR – MELCHIOR – BALTHASAR, jména evangelistů

LVCASMARCUSMATHEUSIOHANNES (pro nedostatek místa slova často nebývají oddělena, což ovšem v naší transkripci provádíme s upozorněním *scriptura continua* v poznámce) nebo opačně SACVLSVCRAMSVEHTAMSENNAHOI. V dobách, kdy bylo zvonění chápáno jako prostředek k povzbuzení víry – člověk se měl v tu chvíli usebrat k modlitbě, se objevují i o něco delší modlitby, které samozřejmě vyžadují více než jeden řádek. Kromě toho obsahují nápisy i dataci a někdy i jméno zvonaře.

Jazyk a písmo napsíů

Jazyk napsíů

V epigrafické oblasti byla hlavním jazykem latina. Z řečtiny se zde vyskytují pouze některá *nomina sacra*, podobně i z hebrejštiny, ovšem provedené latinským písmem (např. zkratky AGLA). Národní jazyky pronikají do epigrafických památek nejdříve v oblasti anglosaské (už od 7. století) a poměrně brzy (10. století) se objevuje i němčina, jde však spíše o jednotliviny a výlučnost latiny trvá až do 13. století. Její hojnější výskyt pak můžeme sledovat v období humanismu.

Písmo nápisů

V pozdní antice byla užívána kapitála kvadrátní s některými unciálními tvary (zejména litera „E“). Ve středověku se toto písmo vertikalizuje a unciální tvary jsou častější. V období karolínské renesance se vrací kapitála, po roce 1000 můžeme opět sledovat její vertikalizaci a uplatnění unciálních tvarů.

Gotické písmo proniká do nápisů nejdříve v podobě gotické majuskule od poloviny 13. století. V první polovině 14. století se začíná užívat i gotická minuskule, která do konce století majuskuli vytlačila.

Od 16. století se v latinských textech užívají humanistická písmena, zejména v podobě renesanční kapitály.

Naše epigrafické památky

Naše nejstarší epigrafické památky pocházejí z doby kolem roku 1000, tedy z prostředí přemyslovského státu – slavníkovské nápisy z Libice, případně literární doklady z Kosmovy kroniky. (Velkomoravské epigrafické památky, jejichž existenci předpokládáme, dosud nebyly nalezeny a navíc by nepatřily mezi památky latinské epigrafiky, tedy mezi nápisy provedené latinským písmem.) Od 12. století přistupují nápisy na nástěnných malbách, dlaždicích a kachlích. Od 13. století se zvyšuje počet náhrobních nápisů a začínají se objevovat i nápisy na zvonech. (Nejstarší do nové doby dochovaný doklad je zvon z Břevnova z roku 1313, který však byl zničen při požáru Staroměstské radnice v květnu 1945.) Od 14. století se u nás uplatňují všechny druhy epigrafických památek.

Jazyk našich nápisů: výlučné postavení latiny můžeme sledovat až do doby Karla IV., pak teprve – i když spíše ojediněle – přistupují nápisy německé, o českých dokladech máme zprávy až z počátku 15. století. Národní jazyky zejména v 15. a 16. století pronikají do nápisů tak, že se střídají s latinou – část textu je v latině a část v národním jazyce. Toto střídání latiny a národních jazyků označujeme jako texty makarónské.

Písmo našich nápisů odpovídá obecně oblasti středoevropské. Nejstarší nápisy jsou provedeny kapitálou, která je od poloviny 13. století nahrazena gotickou majuskulou (do 2. poloviny 14. století). Gotická minuskule je užívána od poloviny 14. století a až do století 16. Pro novověké nápisy je charakteristické, že je písmo podobně jako v jiných textech ovlivněno užitým jazykem: do latinských textů se od 16. století vrací písmo majuskulní v podobě renesanční kapitály a vedle ní je polovina tohoto století užívána humanistická minuskule. V německých textech se od poloviny 16. století uplatňuje fraktura.

• Nápisy v Betlémské kapli

Někteří epigrafikové při definování nápisů zdůrazňují skutečnost, že nápis zpravidla nemá literární charakter. Toto rozšíření definice nápisu jsme neuváděli, protože v českém prostředí se v dobách rané české reformace uplatňovalo zpřístupňování polemičtých literárních textů i v oblasti epigrafické.

Sakrální prostory obecně slouží jako místo, v němž se uplatňují nápisy, jež obsahují biblické citáty nebo jiné náboženské texty. V našem prostředí se už na konci 14. století staly kostelní zdi místem, kde se kde byly zvěčněny polemičtá názory proti častému přijímání laiků.

Doklady se nám sice nedochovaly žádné, ale ve svém díle *Regule Veteris et Novi Testamenti* nám o této skutečnosti zanechává svědectví Matěj z Janova († 1393).

O něco později pak k podobnému účelu posloužila Betlémská kaple a zde se již dochovaly alespoň zbytky těchto nápisů, i když nepatrné. Betlémská kaple se do nové doby nedochovala, byla zrušena a její stěny se staly součástí sousedních domů. Při její rekonstrukci v minulém století byly pod dodatečně nanesenou omítkou objeveny zbytky nápisů, jejichž rekonstrukce se ujal Bohumil Ryba.

Ryba vyšel ze všech historických zpráv, které se k betlémským nápisům vztahovaly, a metodami epigrafickými i filologickými (textově kritickými) zrekonstruoval nápisy, jimiž byly části děl Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra: Husův traktát *De sex erroribus* a Jakoubkovy traktáty *Salvator noster* a *De communionem parvulorum*. Na betlémských stěnách byly provedeny i české modlitby *Otčenáš* a *Věřím* (jedny z nejstarších českých nápisů), z nichž se ovšem žádné zbytky nezachovaly.

Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek

(Literatura: Flodr, Miroslav: *Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 21-22, 1975, s. 167-174)

Přestože v některých zemích se úspěšně rozvíjí práce na zpřístupňování epigrafických památek, nebyla stanovena obecně závazná pravidla jejich popisu. V našem prostředí se touto otázkou zabýval Miroslav Flodr, který navrhl pravidla již v 1. polovině 70. let minulého století. Jiří Roháček ve svém svazku *Corpus inscriptionum Bohemiae* se ovšem dost striktně řídil pravidly užívanými v německé ediční řadě *Die Deutschen Inschriften*. Na tomto místě se seznámíme se základními body pravidel, která přinesl M. Flodr a podle jeho pravidel byl vypracován i formulář, který použijeme pro svou práci v terénu.

Epigrafickou památku sledujeme ze tří hledisek: z hlediska lokalizace, z hlediska celkové charakteristiky a z hlediska zpřístupnění nápisu jeho záznamem.

I. Lokalizace památky

1. Pro lokalizaci památky je podstatné nynější místo jejího uložení, dřívější stanoviště jsou z tohoto hlediska druhořadá, ale zjišťujeme je a zapisujeme je, abychom mohli správně památku interpretovat.
2. Označení obcí se řídí podle jejich nynějších úředních názvů a správního zařazení.
3. Zaniklé vesnice vystupují v postavení, které měly v době své poslední existence. Jejich vyšší správní zařazení je přizpůsobeno dnešnímu stavu.
4. Objekt, v němž se epigrafická památka nalézá, uvádíme ve smyslu jeho původního funkčního určení (např. bývalý klášterní kostel + příslušné patrocinium). Doplnujeme přesnější lokalizaci podle nynějšího správního uspořádání. Pečlivě zaznamenáváme případné změny ve funkci nebo označení objektu.
5. Obdobně přístupujeme k sochám, sloupům, božím mukám, kamenům a obdobným památkám.
6. Stejná pravidla aplikujeme i na objekty dnes již neexistující (viz níže sub IV.).
7. Epigrafické památky ve sbírkách muzeí či jiných institucí lokalizujeme názvem instituce a evidenčním označením sbírkového předmětu.
8. Vlastní polohu epigrafické památky postihujeme jen orientačně ve vztahu k hlavním prostorovým částem objektu.

II. Celková charakteristika památky

Popis by měl být stručný, ale měl by zachycovat funkci památky, její celkovou úpravu, zpracování a umístění nápisu. Uplatňujeme zde zásady umělecko-historického popisu přizpůsobené specifikům epigrafického materiálu.

1. Určení nositele nápisu: Zde je nutné přesně určit druh památky, kterou lze ještě přiblížit podrobnější specifikací (Např. konvice pekařského cechu). U nápisů

na architektonických památkách je nutné zaznamenat, zda je nositelem nápisu vlastní stavba nebo objekt do ní zasazený (nápisová deska).

2. Materiál: Zde nestačí jen základní druhové určení (kámen, kov, dřevo...), ale uvádíme i bližší materiálovou specifikaci, případně i zbarvení.
3. Rozměry: V centimetrech uvádíme rozměry vlastní památky i nápisového pole
4. Úprava, zpracování: Snažíme se postihnout celkový charakter památky, podrobnější popis je věnován nápisovému poli.
5. Stav dochování: Většinou stačí povšechná charakteristika stavu památky, větší pozornost věnujeme případnému poškození nápisu. Pokud byl nápis restaurován, zjišťujeme a zachycujeme i tyto skutečnosti, protože mohl být při neodborné restauraci pozměněn.
6. Stáří, provenience: Většinou nám otázku stáří a původu zodpoví příslušný nápis. K uvedeným údajům ale musíme přistupovat kriticky a zkoumat, zda nejsou difference mezi údaji uvedenými v nápisu a např. písmem. U nápisů, které tyto údaje nepřinášejí, epigrafickou památku důkladně analyzujeme a srovnáváme s jinými. V rámci popisu pak svůj názor stručně zdůvodníme.

III. Záznam nápisu

Záznam nápisu je nejdůležitější součástí popisu epigrafické památky. Podává stručnou informaci o formě a znění nápisu. Všímáme si zde charakteru písma a přinášíme přepis vlastního nápisu.

1. Písmo: Písmo sledujeme z hlediska grafiky, techniky a velikosti.
  - a) Grafickou stránku písma postihujeme jeho druhovým označením na základě platné paleografické terminologie. Zachycujeme také změny druhu písma, provedení některých písmen typu jiného druhu, zvláštnost písma ve srovnání s příslušným druhem písma.
  - b) Technické provedení uvádíme zejména při odchylce od běžného úzu (např. reliéfní písmo v kameni, vyplňování vyhloubených tvarů) nebo při střídání různých technik.
  - c) Velikost písma se uvádí v centimetrech a zachycuje se zvlášť pro písmena malá a velká (či zvětšená). Pokud výška písma kolísá, uvádíme mezní hodnoty (např. 2-3 cm).
2. Přepis:
  - a) Při přepisování textu se držíme hlavní zásady: nic neměnit, nic nepřidávat. Text reprodukuje prostředky moderní latinky se všemi jeho zvláštnostmi a nedostatky.
  - b) Majuskulní texty přepisujeme majuskulí, minuskulní minuskulí, u zvětšených písmen použijeme větší rozměry, barvou odlišená písmena chronogramu vyznačíme tučně.
  - c) Zachováváme rozdíl mezi $u - v - w$, mezi $i - j - g - ii - ij$. Nemusíme rozlišovat dlouhé a kulaté s . (V některých edicích jsou tato s rozlišena.)
  - d) Nadepsaná písmena ponecháváme v jejich postavení. Obdobně zachycujeme diakritická znaménka, ovšem s výjimkou háčku nad u , jehož funkcí je odlišení u od n .
  - e) Obzvláštní pozornost věnujeme přesnému přepisu číslic.
  - f) Zkratky nerozvádíme, ale usilujeme o jejich výstižné zachycení současnými grafickými prostředky.
  - g) Ligatury zachycujeme tak, že písmena jsou zachycena samostatně, jejich spojení je naznačeno obloučkem pod řádkem. (Při dnešních možnostech

výběru z různých symbolů či definování různých tvarů můžeme ligovaná písmena přiblížit i touto formou.)

- h) V interpunkci zachováváme podobu předlohy, nezavádíme současnou interpunkci.
- i) Oddělování slov: Pokud slova nejsou oddělená, v přepsaném textu je oddělíme běžnou mezerou, ale tuto skutečnost zaznamenáme v poznámce. Pokud jsou slova oddělena grafickým znaménkem, při přepisu je oddělíme tečkou uprostřed mezi oběma pomyslnými linkami. V poznámce pak uvedeme, jaké znaménko slova odděluje (např. křížek, routovité znamení). Pokud je text uvozen †, znaménko nezjednodušíme (na rozdíl od křížku oddělujícího slova), ale zachytíme jeho podobu.
- j) Rozdělovací znaménka ponecháváme v jejich podobě (např. – = :).
- k) V případě kratších nápisů zachováváme původní řádky. U dlouhých nápisů většinou původní řádky nezachováváme, ale jejich konce označujeme šikmo položenou linií (/). Pro větší přehlednost označujeme každý pátý řádek příslušným číslem v exponentu: /⁵ /¹⁰. Pokud jsou řádky přerušeny obrazem, přerušeni je naznačeno pomlčkou –.

3) Stav textu

K tomu, aby byly zachyceny různé nedostatky textu, slouží většinou poznámkový aparát. Některé vysvětlivky je možné vyjádřit přímo v textu prostřednictvím pomocných znamének a závorek. U epigrafických památek užíváme nejčastěji:

⚭ (tečka pod písmenem) písmeno je poškozeno, jeho čtení není zcela jisté

[IN] chybějící text je znám

[...] je znám počet chybějících písmen (4)

[± 8 –] počet chybějících písmen lze přibližně odhadnout

[– – –] počet chybějících písmen nelze zjistit

v v v v označení volného místa, které bylo určeno pro doplnění textu, k němuž však nedošlo. Každé malé v (tištěno petitem) označuje jedno chybějící písmeno.

IV. Nedochované epigrafické památky

Při rekonstrukci nedochované epigrafické památky vycházíme ze stejných pravidel. K dispozici však máme pouze starší zprávy a záznamy, a tak při popisu jen málokdy můžeme postihnout všechny jeho aspekty.

Formulář pro zpřístupnění epigrafické památky:

Obec:

Okres:

Kraj:

Městská čtvrť:

Objekt:

Poloha:

Nositel nápisu:

Materiál:

Rozměry:

Úprava, zpracování:

Stav dochování:

Stáří:

Provenience:

Písmo – druh:

Písmo – technické provedení:

Písmo – velikost:

Tento formulář slouží k potřebám výuky. Pro tištěné edice je vhodné držet se v daném prostředí zavedeného úzu. U nás tedy vycházíme z úzu Jiřího Roháčka, který zavedl pro Corpus inscriptionum Bohemiae a podrobně rozebral v Epigrafice v památkové péči. Na tuto práci (volně přístupnou na internetu) také v těchto případech odkazujeme.

V některých aspektech se Roháčkova práce liší od Flodrových pravidel, jak jsme viděli výše v případě rozepisování zkratk. V dobře zdůvodněných případech se lze odchýlit i od pravidel Roháčkových.

Slovo na závěr:

Při zpřístupňování nápisů budete možná mnohdy váhat a při luštění jednotlivých slov strávíte hodně času jak na místě, tak i nad fotografiemi. Ladislav Vidman použil pro nápisy výrok E. Gerharda: Kdo přečetl jediný, nepřečetl žádný; kdo jich přečetl deset tisíc, přečetl jeden.